

MANAGEMENT OF BASES IN THE SOCIAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Abstract: Current issues related to the organization and management of the socio-pedagogical institutions in the Republic of Bulgaria are discussed. The management analysis outlines the main functions of management - planning, organizing, motivating and controlling. The management is carried out by management bodies, on the basis of regulations for the structure and activity of the socio-pedagogical institutions.

Author information:

Lora Rashkova

PhD in

Theory of education and didactics (Social pedagogy)

✉ l.rashkova1977@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

management, social systems, social management, functions.

Управлението на базите в социалната система в Република България е обществено значим проблем. То е свързано с постигане на целите на системата (организацията) в условията на променящата се околна среда и ефективно използване на ограничените ресурси.

Под **управление** е прието да се разбира дейността, осигуряваща планомерно и целенасочено взаимодействие с обекта на управлението. В зависимост от институцията, в която се изпълнява управлението като дейност – обектът на управлението е представен от един или друг вид дейност. Управлението винаги се упражнява в една или друга социална организация – училище, институт, завод и други. Особен обект на управление е дейността на хората, обединени от колективния труд [2, с.7-8].

Социалните системи са институционални системи, разглеждани като устойчиви комплекси от правила, норми, разбирания, регулиращи човешкото поведение и преобразуващи го в системи от роли и статуси [10].

Социалната система притежава структура с равнища, свързани едно с друго: индивид – група – институция – обществото като цяло. На всяко от тези равнища съответства определен тип йерархия: технически, мениджърски, институционален и социален [10].

Ф. Даскалова сочи, че [2, с.15] **теорията на организацията и управлението** е сравнително нова. Първоначалните разработки в тази област датират от края на XIX и началото на XX век. Те се появяват като отговор на потребностите на промишлената практика и стремежа към по-големи печалби.

В областта на организацията и управлението от първите американски изследователи най-известен е Ф. Тейлър (1856-1915). Той пръв доказва, че в тази област са приложими точните методи на научното изследване. Ф. Тейлър провежда интересни експерименти за организация на производството, някои от които са с подчертан психо-физиологичен характер. В резултат на това успява да получи четирикратно повишение на производителността на труда и с около 60% подобряване качеството на работата. Експериментите включват цялостен план за организиране на работата във фабриката, използване на оптимални оръдия на труда (например сменя вида на машините, материалите), намаляване на работния ден, въвеждане на две почивки в работния ден,

включване на разходка, заплащане според изпълнението на задачата (на акорд, а не надница) и други [2,с.16].

За изпълнение на своите функции управляващата система за контрол трябва да има относително устойчива структура, която във всеки един момент от време да осигурява механизъм за развитие на управленските решения. Самата структура на управленската система може да бъде разгледана като съвкупност от части, които представляват подсистеми. Системата е по-организирана, когато има възможност да устои на въздействия които я отклоняват от реализация на поставените цели [8,с.24].

К. Спасов [7,с.13] определя **мениджмънта като творческа дейност** за поставяне и постигане целите на системата (организацията) в условията на променящата се околна среда и ефективно използване на ограничените ресурси. Той е въздействие от страна на управляващата система (субекта) върху управляваната система (обекта) за постигане на поставените цели.

Според А. Ангелов [1,с.18] **управлението е целенасочен начин на въздействие върху поведението на дадена организация за достигане на предварително формулирани цели.**

Дж. Донъли счита, че [3,с.5] **при управлението „един или повече индивиди координират дейността на останалите с цел постигане на определени резултати“.**

Второто основно понятие, наред с управлението в контекста на мениджмънта е понятието **организация**. Двете понятия са тясно свързани и взаимно предполагащи се – управлението се дефинира чрез организацията, а организацията – чрез управлението [6,с.27].

Традиционното разбиране за същността на организацията е група от хора, обединени от постигането на обща цел [6,с.27].

Р. Симеонова [6,с.19] очертава основните акценти на управлението. То е дейност, насочена към :

- обединяване и направляване/насочване усилията на група от хора;
- целенасочено въздействие върху поведението на дадена организация, система;
- постигане на определени цели, желани резултати;
- ефикасно и ефективно оползотворяване на ресурсите - материални, финансови, човешки, информационни.

Мениджмънтът на социалните организации и мениджмънтът на социалната дейност в стопанските организации се включват в социалния мениджмънт.

Обект на социалния мениджмънт са различните по социално положение лица и социални групи и възникващите отношения по повод производството, разпределението, обмяната и потреблението на социални продукти.

Субект на социалния мениджмънт е цялата институционална система на страната на различни равнища на управление – национално, регионално, отраслово, организационно (фирмено), международно – държавни институции (законодателна, съдебна и изпълнителна власт), общински съвети и кметства, неправителствени организации (синдикати, съюзи, фондации, сдружения и други). Развитието на човека като социално същество – цялостното развитие и пълноценната реализация на личността в живота и обществото е основната цел на социалния мениджмънт [6,с.24]

Функции на управлението

Функцията отразява серия от актове, явления и свойства, групиране за постигане на даден резултат. Когато става въпрос за функциите на училището, в това число и на социално - педагогическите заведения се разграничават две основни групи: общи и специфични функции [9,с.67].

Общите функции включват дейности, характеризиращи поведението на социално-педагогическите заведения към обществото и взаимоотношенията със средата в най-общ план.

Специфичните функции обхващат дейности, които са типични за социално-педагогическите заведения като организации. Такива са обучението и възпитанието като водещи дейности в процеса на духовното възпроизводство на обществото [9,с.68].

При анализ на управлението на училището като организация според някои автори се открояват пет, а според други четири универсални функции [2,с.46].

А. Файол извършва първото формулиране и разделение на функциите в сферата на управлението. Пет основни функции се посочват в неговата концепция – планиране, организиране, ръководене, координиране и контрол [2,с.46].

Ф. Даскалова [2,с.46] посочва, че *при анализа на управлението на социално педагогическите заведения се очертават четири основни функции: планиране, организиране, мотивиране и контрол.*

Планирането е основна функция на управлението. Чрез нея се формира стратегията на осъществяване на управленските взаимоотношения. По своята същност планирането е свързано с очертаване на временни граници за реализация на основните дейности в организацията.

Организирането като функция на управлението обхваща система от дейности, които са насочени към структуриране на новосъздадената институция, формиране на взаимоотношения и взаимодействие между елементите на институцията и установяване на динамично равновесие със средата.

Мотивирането като функция на управлението определя поведението на личността, нейните постъпки. Определя общуването, реализирането и активността на личността. Мотивирането е свързано с използване на система от дейности – икономически, организационно-педагогически, психологически, и други с цел да се стимулира професионалната активност на хората в организацията. Една от главните функции на ръководителя е да се познават и изследват мотивите за труд и активност, тяхното съдържание и динамика, механизмите за тяхното формиране.

Контролът като функция на управлението е система от аналитични и оценъчни дейности, чрез които се установяват резултатите от реализирането на целите на организацията. Създават се условия при необходимост да се внасят изменения или правят корекции в дейността.

В съдържателно отношение контролът обхваща всички групи дейности в училището: учебно-възпитателна, организационно-управленска, квалификационна, социално-битова и стопанска, финансова.

Във функционално отношение контролът обхваща всички етапи на дейността: подготовката, реализацията и постигнатите резултати [2,с.46-54].

Съществуват следните видове контрол:

- Предварителен, или така наречения превантивен контрол - чрез него се установява готовността на училището да реализира управленските решения или поставените задачи. Целта е да се отстранят отрицателните явления още преди или в процеса на основната дейност;

- Текущ контрол – той се извършва по време на осъществяване на решенията, като се следят процесите в различни общности (класове или групи, учители и ученици, стопански и административни специалисти);

- Заключителен контрол – той обхваща резултатите от дейността и се осъществява при завършването на определена група (клас), степен или организационен цикъл [2,с.54].

С. Илиева счита, че [4, с.117] контролът съпътства планирането, обсъждането и вземането на решения в управлението, както и тяхното изпълнение. Той е средство за информация относно съответствието на резултатите от дейността и набелязаните цели, с оглед своевременно внасяне на необходимите корекции в хода на управлението.

Контролът осигурява на органите за управление необходимите данни, чрез механизма на обратната информация. С помощта на контролната информация се проследява за отклонения от установените норми и поведение, правилността и законосъобразността на взетите решения и приетите действия. Контролът е необходимо условие за оценяване на старите и приемане на нови решения в управлението. Той е фактор за оптимизация и корелация на други дейности в управлението [4,с.117].

Управление на възпитателните училища-интернати и социално-педагогически интернати

Управлението на възпитателните училища-интернати се осъществява от неговите ръководни органи – директор и помощник директор. Те изпълняват управленски функции,

подпомагани от колективни и съвещателни органи. Ръководните органи организират изпълнението на училищните технологии и вземат управленски решения [5,с.48].

Освен за осъществяването на установените в Закона за народната просвета и Правилника за прилагане на Закона за народната просвета права и задължения директорът на възпитателното училище-интернат и на социално-педагогическия интернат като орган на управление носи отговорност и за:

- осигуряването на постоянен денонощен надзор над учениците;
- осъществяването на контакти с инспекторите на детските педагогически стаи, районните полицейски управления, местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, районната прокуратура, Главна дирекция "Национална полиция", сектор "Детска престъпност" към Министерството на вътрешните работи, отделите за закрила на детето и др.;
- писменото уведомяване на районните полицейски управления, инспекторите на детските педагогически стаи и местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните за бягствата на учениците, в срок до 24 часа;
- разрешаването на учениците да напускат училището за почивните дни, празниците, ваканциите и през учебно време след писмено съгласуване с местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, инспекторите на детските педагогически стаи, отдела за закрила на детето по местоживеенето му, родителите или лицата, които ги заместват;
- определянето и спазването на процедура за предаване на учениците на родителите или на лицата, които ги заместват;
- провеждането на среща за запознаване на новопостъпилия ученик с неговите права и задължения, както и с условията и реда в училището, за което се изготвя протокол;
- писменото уведомяване на съответния регионален инспекторат по образованието за необходимостта от ресурсно подпомагане за ученика при постъпване на ученик със специални образователни потребности [11].

Управление на социалните учебно-професионални заведения (СУПЗ)

Управлението на социалните учебно-професионални заведения се извършва въз основа на Правилник за дейността им, издаден от Министерството на труда и социалните грижи, както и на базата на вътрешни документи – Правилник за вътрешния трудов ред, длъжностни характеристики и други [5,с.65].

Съгласно Правилника за дейността на социалните учебно-професионални заведения ръководството им се осъществява от директора (в негово отсъствие от помощник-директорите), Колегиума и Педагогическия съвет. Директорът отговаря за организацията на цялостната дейност на СУПЗ, в т.ч. за учебно-възпитателния процес, финансовата и трудовата дисциплина. Директорът назначава и уволнява целия персонал на СУПЗ с изключение на помощник директорите [12].

Директорът разработва и след обсъждане в Колегиума утвърждава Правилник за вътрешния ред, с който се уреждат:

- правата и задълженията на колективните органи за ръководство на СУПЗ- Колегиума и Педагогическия съвет, и техният състав;
- организацията на учебно-възпитателния процес;
- правата и задълженията на курсистите, учителите, възпитателите, работниците и другия персонал;
- начинът и редът за приемане и изписване на курсисти от пансиона;
- изискванията за хигиена и безопасност на труда;
- дисциплинарните правила, видът и размерът на санкциите, които могат да бъдат налагани на курсистите, както и правата им в случай на санкциониране;
- организацията на медицинската рехабилитация и на културотерапията.

Колегиумът е колективен орган на управление, в който влизат директорът, помощник-директорът (директорите), главният счетоводител, представители на синдикалните организации [12].

Колегиумът разглежда и решава въпроси, свързани със:

- плановите и отчетите за работата на заведението;
- изготвянето на проектобюджета и разходването на бюджетните средства;
- организацията на учебната и производствената практика, в т.ч. доставката на материали и пласмент на продукцията;
- мерките за изпълнение разпореденията на Министерството на труда и социалните грижи, Министерството на образованието и науката, Министерството на здравеопазването и други министерства;
- квалификацията на кадрите и повишаване качеството на работата като цяло;
- здравословното състояние на курсистите и мерките за подобряването му;
- бита и храненето на курсистите;
- поведението на курсистите, предложенията за награждаването или санкционирането им;
- предложенията на синдикалните организации, свързани с професионалната дейност и трудовите правоотношения в колектива;
- проектите за разширение на учебно-професионалното заведение, реконструкцията и модернизацията му;
- други въпроси, предложени от колектива или от отделни негови членове.

Заседанията на Колегиума се провеждат всеки месец [12].

Педагогическият съвет е колективен съвещателен орган по въпросите на учебно-професионалната и възпитателната дейност на курсистите.

В него участват директорът, помощник-директорът - председател, учителите, възпитателите, здравният работник и социалният работник.

Педагогическият съвет осъществява своята дейност по годишен план. Той разглежда и взема или предлага решения за:

- разпределението на учебния материал по учебни срокове и учебни часове;
- учебно-професионалната и възпитателната работа с курсистите за всеки учебен срок и за цялата година, подготовката за изпити, преминаването на курсистите в по-горен курс;
- поведението на курсистите, награждаването, налагането на дисциплинарни наказания или освобождаването от СУПЗ;
- приемането на отчетите на учителите и възпитателите за учебно-професионалната и възпитателната работа и за дисциплината на курсистите;
- актуалните проблеми на обучението и възпитанието и по провеждането на мероприятия, свързани с педагогическата просвета;
- анализа на здравното състояние на курсистите;
- подготовката на СУПЗ на новата учебна година.

Освен посочените по-горе дейности, педагогическият съвет разработва, обсъжда и дава предложения пред компетентните органи за:

- учебните програми и планове, тяхното изменение и допълнение, включително и за учебни планове и програми при откриване на нови специалности;
- продължителността на курса на обучение за различните специалности и за степента на образование, с което се приемат курсистите.

Решенията на Колегиума и на Педагогическия съвет се вземат с обикновено мнозинство.

Протоколите от заседанията на Колегиума и на Педагогическия съвет се водят в специални книги и се подписват от директора, съответно помощник-директора, и от секретарите на Колегиума и Педагогическия съвет. Книгите се съхраняват от помощник-директора на СУПЗ. Ксерокопие от заседанието на педагогическия съвет се изпраща на директора. Изпълнението на решенията се контролира от директора, съответно от помощник-директора по учебно-възпитателната работа [12].

Управление на домовете за медико-социални грижи за деца

Съгласно чл.24, ал.1 от Правилника за устройството и дейността на домовете за медико-социални грижи за деца ръководството на тези домове се осъществява от директор с висше образование по медицина и призната медицинска специалност и с придобита квалификация по здравен мениджмънт.

Директорът на дома се назначава от министъра на здравеопазването след проведен конкурс по реда на Кодекса на труда. Домът може да има заместник-директор, който е с висше образование по медицина, психология или икономика.

Директорът изпълнява следните задължения:

- ръководи, контролира и отговаря за цялостната дейност на дома;
- представлява дома пред всички държавни и общински органи, пред организации, физически и юридически лица в страната и в чужбина;
- отговаря за целесъобразното и законосъобразното изразходване на бюджета на дома за съответната година в съответствие с утвърдените разходи по Закона за устройството на държавния бюджет;
- утвърждава постоянните и мултидисциплинарните екипи и определя ръководителите на последните;
- отговаря за редовното изпълнение на имунизационния календар;
- отговаря за изработването и осъществяването на индивидуалните планове за психомоторно развитие, обучение и перспектива на отглеждане на всяко дете;
- осигурява при възможност ежедневно посещение в най-близката детска ясла или детска градина на децата от дома, навършили 2-годишна възраст и чието състояние позволява това;
- осигурява провеждането на профилактични прегледи и диспансерно наблюдение на децата от дома;
- води книга за движението на децата;
- отговаря за хигиенния и противоепидемичния режим;
- утвърждава правилник за вътрешния ред на дома [13].

Заклучение: Управление на базите в социалната система в Република България е свързано с постигане на целите на системата (организацията) в условията на променящата се околна среда и ефективно използване на ограничените ресурси. При анализа на управлението се очертават основните функции на управлението – планиране, организиране, мотивиране и контрол. Управлението на социално-педагогическите заведения се осъществява от ръководни органи - директор и помощник директор, които изпълняват управленски функции. Ръководните органи организират изпълнението на училищните технологии и вземат управленски решения, подпомагани от колективни и съвещателни органи. Управлението на социално-педагогическите заведения се извършва въз основа на правилници за дейността им и вътрешни документи.

References:

1. Angelov, A., Osnovi na menidzhmanta, S., 1998.
2. Daskalova, F., V. Stoimenova, Organizatsiya i upravlenie na preduchilishtnite zavedeniya, Universitetsko izdatelstvo „Neofit Rilski“, Blagoevgrad, 1997.
3. Donali, D., Osnovi na menidzhmanta, S., 1997.
4. Ilieva, S., Sotsialna administratsiya i kontrol, Sbornik „Problemi na sotsialnata i spetsialnata pedagogika“, izd. SHU „Ep. K. Preslavski“, Shumen, 2008.
5. Kusev, I., G. Kolev, Upravlenie na sotsialno – pedagogicheskoto zavedenie, Shumen, 2002.
6. Simeonova, R., Upravlenie na sotsialnata rabota kato deinost i sistema, S., 2011.
7. Spasov, K., Sotsialen menidzhmant, S., 2003.
8. Stefanov, N., N. Yachiev, S. Kachaunov, Upravlenie, modelirane, prognoziranje, M., 1972.
9. Voenkina, ZH., Vazpitanie i upravlenie na sotsialno-pedagogicheskite zavedeniya: Izbrani problemi, Shumen, 2003.

10. https://bg.wikipedia.org/wiki/Tolkat_Parsans, Wikipediya, svobodna entsiklopediya, 2018.
11. www.lex.bg/bg/laws/ldoc2135534450/Pravilnik_za_ustroistvoto_i_deinostta_na_vazpitateľnite_uchilishta_internati_i_sotsialno-pedagogicheski_internati, obn. v DV br. 71/2006g., izm. DV br. 31/2016
12. www.lex.bg/laws/ldoc/Pravilnik_za_deinostta_na_sotsialnite_uchebno-profesionalni_zavedeniya, obn. v DV br. 1 ot 1992g., Ministerstvoto na truda i sotsialnite grizhi, S., 1992.
13. www.lex.bg/laws/ldoc12557311/Pravilnik_za_ustroistvoto_i_deinostta_na_domovete_za_mediko-sotsialni_grizhi_za_detsa, obn. v DV br. 49 ot 16.06.2000g, Ministerstvo na zdraveopazvaneto, S., 2000.